

Filosofier har inte kunnat enas om vad sanning är. Det finns huvudsakligen tre olika sorters förslag: deflationism, realism och epistemism.¹

Deflationismen kan sägas innebära att sanning inte är någon riktig ”egenskap”, som kan tillskrivas satsen eller omdömen; att det t.ex. är sant att snö är vit – eller att satsen ”Snö är vit” är sann – betyder bara, eller är likvärdigt med, att snö är vit. Ingenting annat. Ibland beskrivs deflationismen som att sanningar inte har något intressant gemensamt – ingen gemensam egenskap – utöver det att de är just sanningar.²

Realismen innebär lite mer, nämligen att det råder en sorts ”korrespondens” mellan satsen ”Solen skiner” eller omdömet att solen skiner å ena sidan och någonting annat i verkligheten å den andra. Sanning är då så att säga egenskapen att motsvara verkligheten.

Epistemism slutligen – dvs. det som på engelska brukar kallas ”epistemic accounts of truth” – omfattar enligt Donald Davidson sådant som koherentism, pragmatism och så kallad anti-realism (Dummett). Sanning är här något som har att göra med våra möjligheter att underbygga eller verifiera en sats eller ett omdöme. Exempelvis så att ett omdöme är sant om det under ideella betingelser skulle vara rationellt att godta det eller om vi under ideella betingelser skulle ha rätt att hävda det.³

I och för sig är kanske själva frågeställningen – ”Vad är sanning?” – lite underlig. Det finns ingen anledning att tro att ordet ”sanning” alltid används på samma sätt eller att det alltid syftar på något alldeles bestämt. Att filosoferna inte har kunnat enas om vad sanning är beror

¹Se t.ex. Davidson 1990, s. 298. ”Epistemism” är min egen term, i brist på bättre.

²Se t.ex. Burgess och Burgess, 2011 s. 5. Denna bok ger en bra och uppdaterad översikt av olika sanningsteorier och problem rörande sanning.

³Realismen tycks för närvarande vara den mest populära teorin om sanning bland filosofer. Enligt en enkät, som besvarades av 3226 professionella filosofer, accepterade (mer eller mindre) 33,5% realism, 20,7% deflationism och 13,8% epistemism (*The PhilPapers Surveys*).

kanske bara på att själva ordet "sanning" används på olika sätt.⁴ Möjligen kan man anse att det är skillnad mellan att å ena sidan förklara vad ordet "sann" betyder, eller hur det används, och å andra sidan att förklara vad sanning *är* för något, vad som är sanningens "natur" (*the nature of truth*).⁵ Den distinktionen kan man nog förstå när det gäller s.k. naturliga sorter, men frågan är om sanningen alls har någon "natur". Sanning är väl ingen naturlig sort, som t.ex. vatten och guld.

1. AVCITERING

W. V. Quine har hävdats att sanning är *avcitering*: att applicera predikatet "sann" på en sats är detsamma som att ta bort citationstecknen runt satsen. Att säga att satsen "Snö är vit" är sann är exempelvis detsamma som att säga att snö är vit.⁶ Möjligen var han den förste som talade om sanning som avcitering.⁷ Quines avciteringsteori är en form av deflationism.

I en tidigare uppsats påstod jag att avciteringsteorin innebär att sanning inte är någon verklig egenskap (*real property*). Jag försökte förklara detta på flera olika sätt; bland annat sa jag att om man säger att satsen "Snö är vit" har en viss verklig egenskap, t.ex. sanning, så implicerar man att det finns minst en språklig sats, vilket man inte gör om man bara säger att snö är vit.⁸ I sin kommentar till detta svarade Quine att mitt tal om en verklig egenskap var uttryck för en essentialism som han inte begrep.⁹

⁴Hypotesen att orden "sanning" och "sann" används på olika sätt och har olika betydelse när de används av olika personer vid olika tidpunkter är inte detsamma som det som kallas "pluralism" om sanning. Pluralism innebär att olika sanningsteorier gäller för olika "domains of discourse", t.ex. för fysik och etik; jfr Burgess och Burgess 2011, s. 9.

⁵Denna distinktion betonas t.ex. av Burgess och Burgess 2011, s. 34, som menar att den däremot negligeras av deflationister.

⁶I Quine 1993, s. 86 skriver Quine: "Att tillskriva sanning till satsen ["Snö är vit"] är att tillskriva vithet till snö [...] Ett tillskrivande av sanning stryker bara citattecknen. Sanning är avcitering." Liknande uttalanden finns i flera andra skrifter av Quine.

⁷Jfr Burgess och Burgess 2011, s. 41. Men själva idén, till skillnad från ordet "avcitering" (disquotation) är äldre. Exempelvis skriver A. J. Ayer redan 1936: "Om man t.ex. säger att utsagan 'Drottning Anna är död' är sann, säger man inte något annat än att drottning Anna är död. [...] Detta visar, att termerna 'sann' och 'falsk' inte betecknar någonting utan endast fungerar i satsen som tecken för bejakande och förnekande" (Ayer 1953, s. 73–74).

⁸Bergström 1994, s. 423–24.

⁹Quine 1994, s. 498. Han skrev bl.a.: "The argument eludes me in its essentialism."

Efter att jag läst Quines kommentar skrev jag till honom och förklarade hur jag tänkt. Uttrycket ”Snö är vit”, dvs. satsen ”Snö är vit” inom citationstecken, är ju ett namn på en sats. Enligt vad Quine själv påpekat i annat sammanhang gäller att om ”a” är ett namn och ”Fa” en sats, som innehåller detta namn, så är denna sats ekvivalent med satsen ” $\exists x(a = x \& Fx)$ ”.¹⁰ Här ser man ju tydligt att satsen implicerar existensen av något som är en sats. Men detta impliceras inte av satsen ”a” enbart (om den t.ex. handlar om snö och inte om satser). Satsen ”Satsen ’Snö är vit’ är sann” tycks alltså implicera att det finns en sats, med egenskapen att vara sann, men satsen ”Snö är vit” implicerar inte detta. Då ser man också att man inte kan tillskriva en sats en egenskap när man säger att den är sann, om det man då gör ska kunna vara likvärdigt med att enbart påstå själva satsen.

Quine svarade då att han höll med och att detta var något han inte hade tänkt på. Han menade att det visar att den ekvivalens det är fråga om mellan att säga att en sats är sann och att säga själva satsen inte är logisk ekvivalens, utan en sorts matematisk extensionslikhet.¹¹

Detta låter lite underligt, tycker jag. Hade Quine verkligen trott att satserna ”Snö är vit” och ”Satsen ’Snö är vit’ är sann” är *logiskt* ekvivalenta? Det skulle väl innebära att de ömsesidigt implicerar varandra för varje tolkning av de ingående icke-logiska termerna – och det gör de ju knappast.

Kan man då säga att de två satserna trots allt måste vara logiskt ekvivalenta om de betyder precis detsamma, dvs. om de är *synonyma*? Det

¹⁰Quine 1970, s. 25.

¹¹I ett brev till mig den 22 januari 1995 skrev Quine bland annat: ”I had indeed missed your point, and it is an interesting one. I have revised and extended the penultimate paragraph of my response to your paper and faxed the revision to Dagfinn in hopes that he can still get it into [the journal] *Inquiry*”. Den reviderade versionen av näst sista stycket hann inte fram i tid för att komma i tryck, men den ser ut som följer: ”He [dvs. Bergström] then challenges disquotation another way: saying that ’Snow is white’ is true implies that the sentence exists, whereas saying that snow is white does not. This is an interesting point that had indeed escaped me. It shows that the equivalence provided by disquotation and analyzed by Tarski’s inductive definition of truth is not a purely logical equivalence. It hinges rather on that same abstract ontology of sentences, without limit of length, that visibly underlies Tarski’s inductive definition and Gödel’s incompleteness proof. It is a mathematical ontology, at the level of arithmetic; Gödel numbers would serve. But it exceeds logic, in the properly narrow sense of the term. So what disquotation affords is a mathematically grounded coextensiveness that falls short of logical equivalence, whatever we may say of sameness of meaning”. (I sista meningen av detta citat har Quine i sitt manus ordet ”coextensiveless” i stället för ”coextensiveness”, vilket jag uppfattar som ett rent skrivfel.)

kan man kanske tycka, ty om de är synonyma, så är det väl *nödvändigt* att de har samma sanningsvärde, samma extension. Men det stämmer nog inte, ty även om de faktiskt *är* synonyma, så är ju *detta* inte nödvändigt, och alltså är det inte heller nödvändigt att de har samma extension, dvs. samma sanningsvärde.

Å andra sidan kunde någon kanske säga att om satserna är synonyma, så uttrycker de samma *proposition* – och varje proposition är rimligen logiskt ekvivalent med sig själv. Men detta är inte Quines sätt att se på saken; det skulle enligt honom vara alltför ”essentialistiskt”. Quine tror inte på propositioner. Hans skäl att inte tro på propositioner är framför allt att det inte finns något ordentligt identitetskriterium för propositioner; man kan inte på något objektivt sätt avgöra när två olika satser uttrycker samma proposition (samma abstrakta tankeinhåll).¹² Just i samband med avciteringsteorin blir för övrigt detta akut. Hur skulle man t.ex. kunna avgöra om ”Snö är vit” och ”Satsen ’Snö är vit’ är sann” uttrycker samma proposition? Eller kanske bättre: hur gör man man för att avgöra om de uttrycker samma proposition för en viss person vid en viss tidpunkt?

Men om Quines avciteringsteori inte innebär att dessa satser uttrycker samma proposition, vad innebär den då? Vad menar han med att man ”säger detsamma” med dessa två satser?

Som vi har sett tycks han åtminstone mena att de är extensionellt ekvivalenta, dvs. att de har samma sanningsvärde. Men det kan tyckas vara alldeles för svagt. Satserna ”Gräs är grönt”, ”Sverige är en demokrati” och ”Satsen ’Snö är vit’ är sann” har också samma sanningsvärde, eftersom alla tre ju är sanna, men sådana likheter kan man knappast hänvisa till om man ska förklara vad ”sann” betyder.

Det borde ju inte vara en ren *tillfällighet* att satser har samma sanningsvärde som satser som säger att de är sanna. I stället kunde man tänka sig att det som borde avses är någon sorts *nödvändig* extensionslikhet. Men om det inte är logisk nödvändighet, vad är det då?¹³ Jag ska återkomma till det.

2. NÅGRA PRELIMINÄRA INVÄNDNINGAR

Men innan vi går närmare in på hur ekvivalensen ska förstås kan det vara lämpligt att ta upp några andra invändningar mot avciteringsteorin. Ty om teorin kan avfärdas redan med dessa invändningar, så spelar det ju inte någon större roll hur ekvivalensen ska tolkas.

¹²Se t.ex. Quine 1993, s. 62–63. Jfr även Bergström 2012.

¹³Burgess och Burgess säger att frågan om hur ”ekvivalensen” ska tolkas hos Quine är ”a problem of formulation less often noted” (2011, s. 43).

För det första kan avciteringsteorin uppenbarligen inte tillämpas direkt i alla kontexter. Ibland talar man ju om att något är sant, utan att finns några citationstecken i närheten som kan tas bort. Exempelvis när man säger att alla konsekvenser av sanna teorier är sanna¹⁴ eller att den som avger vittnesmål endast ska säga det som är sant. Men trots att avciteringsteorin inte ger oss en explicit definition av sanningspredikatet, som möjliggör att det elimineras i varje kontext, så förklarar den ändå vad det betyder. Som Quine uttrycker saken:

i en svagare mening definierar avciteringsredogörelsen sanning. Den säger oss vad det innebär för vilken sats som helst att vara sann, och den säger oss detta med termer som är lika klara och tydliga som satsen själv. Vi förstår vad det innebär för satsen "Snö är vit" att vara sann lika klart och tydligt som vi förstår vad det innebär att snö är vit.¹⁵

En annan invändning tar fasta på att det i en viss mening uppenbarligen *inte* är samma sak att uttala en sats och att säga att den är sann. Betrakta exempelvis följande två satser:¹⁶

- (1) Quine sade att snö är vit.
- (2) Quine sade att satsen "Snö är vit" är sann.

Vi kan lätt tänka oss att (1) är sann trots att (2) är falsk. Quine var visserligen väldigt språkkunnig, men det är fullt möjligt att han aldrig någonsin uttalade, eller benämnde, den svenska satsen, utan använde den engelska "Snow is white". Hur går detta ihop med avciteringsteorin? Om det att tillskriva sanning till satsen är att tillskriva vithet till snö, så kunde man kanske tycka att även det omvända borde gälla. Men det gör det uppenbarligen inte. Åtminstone inte utan vidare. Däremot kunde man kanske säga att om man, med hjälp av en viss sats *s* i det språk man talar, tillskriver vithet till snö, så har man därmed också – åtminstone implicit – tillskrivit sanning till *s*. Det låter rimligt.¹⁷

En tredje invändning går ut på att just Quine inte gärna kan anse att satserna "Snö är vit" och "Satsen 'Snö är vit' är sann" är *synonyma*. Detta har vi redan berört. Och det är ju sant att Quine är mycket skeptisk till

¹⁴ Detta exempel finns bl.a. i Quine 1993, s. 86.

¹⁵ Quine 1993, s. 87.

¹⁶ Ett liknande exempel konstruerades av Sten Lindström i ett brev till mig för närmare tjugo år sedan, i en bland flera kluriga kommentarer till min uppsats Bergström 1994.

¹⁷ Men man kan förstås säga om en viss sats – som man t.ex. pekar på i en text – att den är sann, utan att man säger eller uttrycker det som satsen betyder. Även detta har påpekats för mig av Sten Lindström. Man kanske inte ens vet vad den sats man pekar på betyder.

synonymi, framför allt för att det inte finns någon allmänt objektivt och empiriskt kriterium för att avgöra om två uttryck är synonyma.¹⁸ Men även om det inte finns något sådant allmänt kriterium, så skulle nog Quine ändå gå med på att det finns vissa uttryck som är synonyma. Han säger t.ex. att satsen ”Ingen ungarl är gift” är analytisk,¹⁹ så han skulle nog också kunna gå med på att ”ungarl” är synonym med ”ogift man” (för de allra flesta svensktalande i de flesta situationer). Så i och för sig kan man inte utesluta att han kunde gå med på att ”Snö är vit” är synonym med ”Satsen ’Snö är vit’ är sann”. Men detta är förstås rätt osäkert, eftersom synonymi – och även s.k. *kognitiv* synonymi, som det främst är fråga om – är ett så oklart begrepp.

För det fjärde kan man eventuellt betvivla att betydelsen av ordet ”sann” kan förklaras om man i förklaringen också använder just detta ord, det som ska förklaras. Och det gör man ju med avciteringsteorin. Där förklarar man ordet ”sann” genom att säga att två satser – eventuellt i en lång rad exempel – är (åtminstone) extensionellt ekvivalenta, dvs. har samma *sanningsvärde*. Får man då inte en ond cirkel? Alexis och John Burgess tycks anse det.²⁰

Men denna invändning skulle passa bättre mot ett förslag till explicit definition av ”sann”, en definition som ska tillåta elimination av ordet i alla kontexter. Avciteringsteorin har ju inte denna karaktär. Dessutom kan man undra om invändningen inte snarare skulle drabba Tarskis sanningsdefinitioner, ty där har ju Tarski som ett adekvansvillkor att det ska råda extensionell ekvivalens mellan *s* och ”*s* är sann”, för alla satser *s* i det aktuella språket.²¹

För det femte brukar det ibland invändas mot avciteringsteorin, att den inte kan förklara varför sanningen är värdefull eller varför vi strävar efter sanning.²² Men denna invändning är inte särskilt vägande. Många sanningar är inte alls värdefulla. Det är sant att många sjukdomar kan botas, att snö är vit, att Quine inte föddes den 20 juni, och att Hitler lät avliva miljoner judar. Den första av dessa sanningar är bra, den andra och tredje andra är väl närmast indifferentia och den fjärde är förfärlig.

¹⁸Jfr Bergström 2012.

¹⁹Quine 1993, s. 64.

²⁰Burgess och Burgess 2011, s. 44.

²¹Detta är lite slarvigt uttryckt; för större exakthet se Burgess och Burgess 2011, s. 18–20.

²²Jag har själv tidigare tyckt att det ligger något i denna invändning; se Bergström 1994, s. 433. Men jag har ändrat mig, delvis på grund av Quines kommentar. Burgess och Burgess (2011, s. 80–82) diskuterar, och avfärdar, en liknande invändning som framförts av Michael Dummett mot deflationism och realism, nämligen att sanning är något *normativt*.

Det vi strävar efter är inte sanningen i största allmänhet, utan snarare att vi ska känna till vissa viktiga fakta och vilket som är det sanna svaret på vissa frågor. Och även om det alltså kan vara bra att känna till *vissa* sanningar, så är det inte alltid bra att vem som helst gör det.²³ Att det i allmänhet är bättre att tala sanning än att ljuga, och att man därför oftast bör tala sanning, kan väl de flesta gå med på – men det gäller säkert också anhängare av avciteringsteorin. Om jag vill veta när nästa tåg avgår och du säger att det går klockan tio, så är det (i allmänhet) bättre för mig och för mitt förtroende för dig – och därmed för dig – att det du säger är sant, vilket enligt avciteringsteorin betyder att tåget går klockan tio, än att det är falskt, dvs. att tåget går vid någon helt annan tid eller inte alls, samtidigt som jag tror att det går klockan tio.

3. EKVIVALENSPRINCIPEN

Låt oss då mer direkt ta upp frågan om hur man enligt avciteringsteorin ska förstå ekvivalensen mellan ”Snö är vit” och ”Satsen ’Snö är vit’ är sann”. Den allmänna principen, dvs. att alla instanser av följande schema gäller, där bägge förekomsterna av strecket ersätts med en och samma indikativa (och, i det här fallet, svenska) sats, brukar kallas ekvivalensprincipen:

(EP) Satsen ”———” är sann om och endast om ——.

Enligt många bedömare, exempelvis Hilary Putnam, gäller (EP) enligt alla sanningsteorier.²⁴ Själv har jag heller aldrig stött på någon filosofisk skrift där (EP) förnekas eller betvivlas. Däremot sägs det ibland att (EP) är trivial – eventuellt med bitanken att den därför inte kan säga oss något intressant om vad sanning är.

Men om (EP) godtas av alla, så kan den inte gärna vara identisk med avciteringsteorin eller ens med deflationismen. Vad är då skillnaden?

Två saker, såvitt jag kan se.

För det första att avciteringsteorin går ut på att (EP) – i en viss tolkning – i grunden är det *enda* som kan och behöver sägas om vad sanning är.

²³Se även Bergström 2011, s. 193–94.

²⁴Putnam (1981, s. 129) säger att “the equivalence principle is philosophically neutral, and so is Tarski’s work. On *any* theory of truth, ‘Snow is white’ is equivalent to “‘Snow is white’ is true”. Putnam själv är – eller var i alla fall när han skrev detta – anhängare av en epistemisk sanningsteori. Quine tycks ha samma åsikt. Han säger t.ex. att ”det inte [kan] finnas något som bestrider avciteringsredogörelsen; ingen strid om att ’Snö är vit’ är sann om och endast om snö är vit” (1993, s. 96).

Den är en tillräcklig förklaring av vad sanning är, även om man dessutom kan behöva tillägga något om hur man ska uppfatta de kontexter där sanning inte direkt tillskrivs en citerad sats – och om varför sanningspredikatet överhuvud taget behövs. Men det är alltså inte så att (EP) bara är en *konsekvens* av en korrekt teori om sanning.

För det andra är (EP) enligt avciteringsteorin inte *bara* en materiell eller extensionell ekvivalens. Ty i så fall vore den inte en tillräcklig förklaring; det skulle också krävas någon sorts förklaring till att den extensionella ekvivalensen råder. Mer substantiella eller ”inflationiska” sanningsteorier eller explicita sanningsdefinitioner kan ge en sådan förklaring, men för att avciteringsteorin ska kunna ge något liknande, så måste den som jag tidigare har antytt gå ut på att instanser av (EP) inte bara är tillfälliga sanningar, utan att sambandet mellan det vänstra och högra ledet i instanser av (EP) måste vara av något starkare slag.

4. SYNONYMI

Låt oss då återvända till tanken att instanser av (EP) är sanna därför att de bäge leden är (kognitivt) *synonyma*. Flera av Quines uttalanden tyder trots allt på det, speciellt när han säger sådant som att det att tillskriva sanning till satsen ”Snö är vit” är att tillskriva vithet till snö.²⁵ Här tycks han ju säga att man gör samma sak när man gör det ena som när man gör det andra. Och när han säger att vi förstår vad det innebär för satsen ”Snö är vit” att vara sann lika klart och tydligt som vi förstår vad det innebär att snö är vit,²⁶ så tyder även detta på att han uppfattar de bäge leden i instanser av (EP) som synonyma.

Om så gott som alla bedömare – och kanske också de allra flesta språk-användare, som tillfrågas om saken – godtar (EP) och också uppfattar dess instanser som trivialt sanna, så kan det ligga det nära till hands att tro att dessa instanser är *analytiska*. Med tanke på Quines välkända skepsis mot analyticitet kan det visserligen tyckas lite väl äventyrligt att tro att *han* skulle betrakta dem som analytiska. Emellertid är det nog inte så orimligt, när allt kommer omkring. Åtminstone om man håller sig till de tolkningar av analyticitet som han själv har föreslagit och kan tänka sig att godta.²⁷

I ett föredrag 1946 föreslog Quine t.ex. att analyticitet har att göra med graden av vår motvilja mot att förkasta en sats som falsk, när vi ställs

²⁵Jfr Quine 1993, s. 86.

²⁶Ibid., s. 87.

²⁷Jag har närmare diskuterat hans uppfattningar om analyticitet i Bergström 2012.

inför motstridande evidens;²⁸ en analytisk sats kunde då vara en som vi i maximal eller särskilt hög grad är beredda att hålla fast vid. Instanser av (EP) skulle väl kunna vara bra exempel på detta.

Ett senare förslag, från 1974, går ut på att en sats *s* är analytisk för en person *x* (för vilken *s* ingår i modersmålet) om *x* fick lära sig att *s* är sann som ett led i att *x* lärde sig vissa ord som ingår i *s*.²⁹ Och kanske är det också så att många av oss lär oss vad ”sann” betyder genom att presenteras med exempel i stil med instanser av (EP).

Det låter med andra ord inte så orimligt att instanser av (EP) skulle kunna vara analytiska i bägge dessa betydelse (för relativt många personer). Och även om begreppen analyticitet och synonymi är problematiska på vissa sätt, så verkar det rimligt att hålla fast vid att instanser av (EP) är analytiska om och endast om vänstra och högra leden i dessa instanser är synonyma. Så tänker sig i alla fall Quine.³⁰ Alltså har vi här ytterligare ett argument för att följande två satser (och alla likande par)

- (3) Satsen ”Snö är vit” är sann
- (4) Snö är vit

är synonyma (för relativt många personer, inklusive Quine). Och det är ett argument som Quine borde kunna godta – trots sina invändningar mot begreppen synonymi och analyticitet.³¹

Men det finns åtminstone en passage hos Quine – utöver hans allmänna skepsis mot analyticitet och synonymi – som kan tyckas tyda på att han skulle anse att (3) och (4) *inte* är synonyma och att

- (5) Satsen ”Snö är vit” är sann om och endast om snö är vit

inte är analytisk.³² Quine tycks mena att det finns ett argument som visar

²⁸Jfr Quine 2008, s. 35.

²⁹Jfr Quine 1993, s. 64 och 2008, s. 395–96.

³⁰I uppsatsen ”Two Dogmas in Retrospect” från 1991 säger han t.ex. ”Two expressions are synonymous iff their biconditional or equation is analytic” (2008, s. 397).

³¹I en kommentar till mig säger Quine (1994, s. 498): ”I can understand implication in the sense of logical deducibility, but not always in the broader sense of analytic or semantic implication”. Observera: ”not always”. Det antyder att han *i vissa fall* kan förstå analytisk implikation – och därmed också analytisk ekvivalens. Min tanke är alltså att han kan förstå analytisk ekvivalens åtminstone i samband med instanser av (EP).

³²Sten Lindström har pekat ut detta ställe för mig. Quine säger där att ”There are unicorns” och ”’There are unicorns’ is true in English” *inte* är analytiskt ekvivalenta (Quine 1956, s. 187). – Den explicita relativiseringen till ett språk blir dock problematisk när det gäller naturliga språk. Quine är också bekymrad över detta. Vad är ett språk? Hur mycket kan det ändras och ändå vara samma språk?

detta. Argumentet går ut på att en person som inte kan svenska mycket väl kan tro att snö är vit utan att tro att den svenska satsen ”Snö är vit” är sann. Detta är ju helt riktigt. Argumentet tycks vara i princip detsamma som det vi redan har diskuterat i samband med (1) och (2) ovan. Men på liknande sätt kan man argumentera för att ”ungkarl” inte betyder ogift man, eftersom en person som inte kan svenska kan veta att han är en ogift man utan att veta att termen ”ungkarl” är sann om honom. Argumentet är inte övertygande. Men det kan möjligen sägas visa att (5) inte är analytisk för vem som helst. Detta är helt i sin ordning. Empiriskt hanterbara begrepp om analyticitet och synonymi måste troligen ändå relativiseras till person och tidpunkt.³³ I det här fallet får man väl tänka sig att instanser av (EP) är analytiska för (de flesta) personer som förstår det språk som instansen i fråga tillhör, inklusive den sats som tillskrivs sanning. Om man vill kan man ju sedan säga att (5) är analytisk i *denna* mening, då utan relativisering.³⁴

Här skulle dock någon kunna invända – med det argument jag använde för att visa att ”sanning inte är en verklig egenskap” – att (3), men inte (4), tycks implicera att det finns minst en sats. Och om de inte implicerar detsamma, så kan de knappast vara synonyma.

Men svaret på detta är alltså att eftersom de *är* synonyma, så kan de inte ha olika implikationer, och därför kan inte (3) implicera att det finns en sats – och därför kan inte (3) tolkas så att en sats tillskrivs egenskapen att vara sann, trots att det onekligen ser så ut rent språkligt. Enligt avciteringsteorin är ju (3) bara ett annat sätt att säga det som sägs i (4). Det var så jag tänkte i den passage som Quine uppfattade som alltför essentialistisk.

Jag är benägen att godta avciteringsteorin i den tolkning som jag här

Identitetskriterier saknas. Här bör man ta fasta på Quines slogan ”no entity without identity” (se t.ex. Quine 2008, s. 297, 455, 497, 501 och 1993, s. 62–63). När det gäller naturliga språk borde man kanske hellre tala om idiolekter. Men deras identitet är lika problematisk. Dessa problem uppstår inte för Tarskis sanningsdefinitioner; de gäller formella språk som är exakt definierade.

³³Jfr Bergström 2012.

³⁴En ytterligare invändning, som jag har stött på, säger att detta skulle förutsätta att det även är en analytisk sanning att satsen ”Snö är vit” betyder att snö är vit – vilket det inte gärna kan vara. Men i själva verket räcker det nog att det är *sant* att ”Snö är vit” betyder att snö är vit. Det behöver inte vara *analytiskt* sant. När man säger att en sats är analytisk, så utgår man rimligen från den betydelse som satsen faktiskt har. När man t.ex. säger att ”Ungkarlar är ogifta” är analytisk, så utgår man från att ”ungkarl” betecknar ungarlar, dvs. ogifta män, och att ”ogift” betyder ogift. Om ”ungkarl” får antas beteckna något annat, t.ex. tegelstenar eller detektivromaner, och om ”ogift” betyder gift, så är ju satsen knappast analytisk.

har skisserat. Jag tror att den är en rimlig tolkning av vad Quine har avsett och jag tror att den är en rimlig tolkning av vad ordet ”sann” betyder i många sammanhang.³⁵

LITTERATUR

- Ayer, A. J. 1953. *Språk, sanning, logik*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Bergström, Lars. 1994. ”Quine’s Truth”. *Inquiry* 37, nr 4.
- Bergström, Lars. 2011. *Tankegångar: Sexton kapitel om kunskap, moral och metafysik*. Stockholm: Thales.
- Bergström, Lars. 2012. ”Analytiska satser”. *Filosofisk tidskrift*, nr 4.
- Burgess, Alexis G. och John P. Burgess, 2011. *Truth*. Princeton University Press.
- Davidson, Donald. 1990. ”The Structure and Content of Truth”. *The Journal of Philosophy* 87, nr 6.
- Putnam, Hilary. 1981. *Reason, Truth and History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Quine, W. V. 1956. ”Quantifiers and Propositional Attitudes”. *The Journal of Philosophy* 53, nr 5.
- Quine, W. V. 1970. *Philosophy of Logic*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Quine, W. V. 1993. *Strävan efter sanning*. Nora: Nya Doxa.
- Quine, W. V. 1994. ”Response to Bergström”. *Inquiry* 37, nr 4.
- Quine, W. V. 2000. ”Response to Bergström”. I *Knowledge, Language and Logic: Questions for Quine*. Utg. av Alex Orenstein och Petr Kotatko. Dordrecht: Kluwer Academic Press.
- Quine, W. V. 2008. *Confessions of a Confirmed Extensionalist*. Utg. av Dagfinn Føllesdal och Douglas B. Quine. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

³⁵Däremot tror jag inte på den empiristiska sanningsteori som jag tidigare har föreslagit att Quine borde acceptera. Jag har ändrat mig, huvudsakligen på grund av Quines kommentarer, senast i föredraget ”I, You, and It: An Epistemological Triangle”, som hölls 1995 och trycktes bl.a. i Quine 2008, s. 485–92. Där säger han att han fann den empiristiska sanningsteorin, som jag föreslog, ”both appealing and disconcerting”, men i slutändan oacceptabel (s. 489); se även Quine 2000, s. 412–14. Jag instämmer.